

کتابخانه الکترونیکی **PNUEB**
WWW.PNUEB.COM

عنوان درس :

جغرافیای انسانی ایران

منبع :

کتاب جغرافیای انسانی ایران

مؤلف :

دکتر منصور بدری فر

طراح :

علی اصغر کدیور
عضو هیات علمی مرکز گناباد

هدف کلی

آشنایی دانشجویان رشته علوم اجتماعی با مفاهیم و بنیانهای جغرافیای انسانی ایران که در توجیه مسائل اجتماعی قویا موثر است.

WWW*PNUJEB*COM

فصل اول

جغرافیا و سیر تکوینی آن

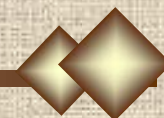

تعریف علم جغرافیا

-واژه جغرافیا که در زبان یونان قدیم (لاتین) به معنای «توصیف زمین» آمده و امروزه به علمی که روابط علی پدیده های سطح زمین در قالب مکان و پراکندگی و علل آنها را در سطح سیاره با روش خاص مطالعه می کند اطلاق می شود.

مفاهیم اساسی در جغرافیا عبارت است از:

- پدیده

- سطح زمین

- فضای جغرافیا

- روابط پدیده ها

- پراکندگی و علل پراکندگی پدیده ها

- روش

پدیده

- پدیده معادل (Phenomena) گرفته شده است به هر گونه حادثه یا موضوعی که در محیط زندگی انسان اتفاق می افتد و یا وجود دارد و از طریق حواس وی درک یا احساس می گردد گفته می شود.

سطح زمین

-سطح زمین محلی است که در آن سنگ کره، آب کره و هوا کره بهم رسیده و با هم تلاقی کرده اند.

WWW.PNUJEB.COM

فضای جغرافیایی

-در تعریف جغرافیا گفته شد که جغرافیا علم فضا و مکان است. فضای جغرافیایی به مجموعه نظام یافته ای از عناصر طبیعی و انسانی که بخشی از زیست کره زمین را اشغال می کند و با طول و عرض جغرافیایی و ارتفاع آن از سطح دریا مشخص می شود و تا جایی که کلیت حاصل از مجموعه نظام یافته جای خود را به کلیت دیگری واگذار می کند اطلاق می شود.

روابط پدیده ها (اصل علیت)

-در تعریف مقدماتی گفته شد که جغرافیا روابط علی پدیده ها را در سطح زمین بررسی می کند. بنابراین علم جغرافیا می خواهد از طریق کشف روابط موجود در بین پدیده ها بداند که عناصر طبیعی چگونه با تاثیر بر یکدیگر محیط طبیعی انسان را می سازند و در نهایت انسان از این محیط چگونه بهره می برد.

پراکندگی و علل پراکندگی پدیده ها:

- جغرافیا به منظور کشف توان کلی زمین و نیز ترسیم فضایی آن که خود به وضع قوانین در ارتباط با علل پراکندگی منتهی می شود مبادرت به بررسی و مطالعه پراکندگی و علل پراکندگی پدیده های جغرافیایی می کند.

روش

-در جغرافیا با پدیده پیچیده ای سر کار داریم که ترکیب و ساختمان آن بر حسب ارتفاع، نوع و ترکیب ناهموار زمین، وسعت سطح آبها و شرایط زمان و نیز تغییر وضع ناگهانی هوا و میزان رطوبت تغییر می کند هدف اساسی نیز در جغرافیا بر ملا کردن این حالت در هم بافتگی و واقعیت های موجود در این پدیده های مرکب است.

تقسیمات جغرافیا

- الف (جغرافیای طبیعی شامل آب و هواشناسی، ژئومورفولوژی، هیدرولوژی
- ب (جغرافیای انسانی شامل جغرافیای اقتصادی، جغرافیای سیاسی، جغرافیای جمعیت

هدفهای جغرافیا

- هدف آموزشی
- هدف مادی
- هدف انسان گرایانه

WWW.PNUJEB.COM

جغرافیای طبیعی و علوم جنبی

- جغرافیا و هواشناسی
- جغرافیا و گیاه شناسی
- جغرافیا و زمین شناسی

جغرافیای انسانی و علوم جنبی

- جغرافیا و تاریخ
- جغرافیا و مردم شناسی
- جغرافیای انسانی و جامعه شناسی

تعریف محیط در جغرافیا

- محیط در جغرافیا به مجموعه عناصری که نقطه استقرار یک پدیده و پیرامون آن را می پوشاند اطلاق می شود.

تقسیمات محیط

- محیط طبیعی
- محیط جغرافیایی
- محیط ادراکی
- محیط کارکردی

سیر تکوینی جغرافیا در ادوار مختلف تاریخی:

- جغرافیا در عصر قدیم
- جغرافیا در عصر امپراتوری روم
- جغرافیا در قرون وسطی
- جغرافیا در دوره رنسانس و عصر جدید
- جغرافیای نوین

بخش دوم

جغرافیای انسانی ایران

WWW.PNUJEB.COM

فصل دوم

سیمای طبیعی و ویژ گیهای اکولوژیکی ایران

هدفهای آموزشی

- دانشجویان با شرایط طبیعی ایران آشنا می شوند.
- دانشجویان با اشکال مختلف معیشت در ایران آشنا می شوند.
- دانشجویان با ویژگیهای اکولوژیکی ایران آشنا می شوند.

موقع مطلق ایران

-ایران بین ۲۵ تا ۴۰ درجه عرض شمالی و ۴۵ تا ۶۳ درجه طول شرقی واقع شده است.

اهمیت موقع نسبی ایران

- قرار گیری ایران در مکان حساسی از خاورمیانه
- داشتن سواحل طولانی در خلیج فارس بعنوان مهمترین مرکز صادرات نفت در دنیا
- مسلط بودن به تنگه هرمز گلوگاه خلیج فارس

ویژگی های اقلیمی ایران

- اثرگذاری عوامل محلی، منطقه ای و جهانی بر روی اقلیم ایران

- اختلاف شدید درجه حرارت بین شب و روز

- اختلاف شدید درجه حرارت در طول سال

تقسیم بندی سرزمین ایران بر اساس اقلیم

- مناطقى كه تحت تاثير جبهه هاى مرطوب قرار دارد.
- مناطقى كه تحت تاثير جبهه هاى نيمه خشك قرار دارد.
- كوهپايه هاى داخلى
- ارتفاعات و كوهستانهاى مركزى فلات ايران
- گودالهاى پست و كويرى مركز فلات ايران
- سرزمينهاى حاشيه اى و بيرونى فلات ايران

عوامل موثر در فعالیتهای زیستی مردم ایران

- میزان آب
- بارش های حاصل از شرایط اقلیمی

ویژگی های برجسته طبیعی سواحل دریای مازندران

- مرطوب ترین ناحیه ایران
- پرگیاه ترن ناحیه ایران

WWW.PNUJEB.COM

عمده ترین مانع رشد و توسعه اقتصادی جلگه های غربی زاگرس در طول تاریخ

نبود موانع طبیعی جهت حفاظت
و
برقراری امنیت

عوامل طبیعی و زیست محیطی که ویژگیهای خاص اکولوژیکی را باعث شده است:

- رژیم درجه حرارت

- رژیم بارندگی

- ارتفاع

- عرض جغرافیایی

گرمترین و سوزان ترین مناطق ایران

- کنارهای خلیج فارس و دریای عمان
- گودال های پس کرانه ای کویر لوت و سیستان

رژیم باران

منظور از رژیم باران ، توزیع بارندگی در طول سال و پخش موزون یا نامتعادل آن در بین ماهها است.

WWW*PNUJEB*COM

نتایج حاصله از جهت رشته کوهها در ایران

- ایجاد نواحی مرطوب در دامنه های خارجی
- ایجاد نواحی خشک در دامنه های داخلی

ارتفاع

- ارتفاع مکان مهمترین عامل موثر در تغییرات درجه حرارت شناخته شده است.
- در نواحی گرم مهمترین عامل تعدیل کننده درجه حرارت به حساب می آید.
- توزیع و پراکندگی سکونتگاههای شهری در ایران قویا از عامل ارتفاع متاثر شده است.

تقسیم بندی ایران بر اساس نواحی زیست محیطی

- جلگه ساحلی شمال
- جلگه خوزستان و سواحل خلیج فارس و دریای عمان
- ارتفاعات زاگرس
- منطقه کوهستانی شمال
- حواشی کویر
- منطقه کویری

وضعیت پوشش دامنه های منتهی به دریای مازندران

- کناره دریا زنجیره ای از تپه های شنی ساحلی به ارتفاع ۵ متر و عرض تقریبی ۵۰۰ متر
- خطی به ارتفاع ۱۰۰ متر شامل ماهورهای پاکوه البرز با عرض ۵ تا ۴۰ کیلومتر
- زمین های بالاتر از خط دوم تا ارتفاع ۲۴۰۰ متری پوشیده شده از جنگل
- آخرین خط زمین های بالاتر از ۲۰۰۰ و ۲۴۰۰ متر ارتفاع این ناحیه استپ زار است.

ویژگیهای جغرافیایی جلگه خوزستان و سواحل خلیج فارس و دریای عمان

- فاصله زیاد ساحل با ارتفاعات مشرف به سواحل
- تابستانهای گرم و زمستانهای معتدل
- درختچه ها و بوته های کوتاه بعضی نواحی ساحلی را پوشانده است.
- نخلستانها اساس زندگی ساحل نشینان را تشکیل می دهند.

ویژگیهای جغرافیایی حواشی کویر

- قلمرو احداث قناتها
- استقرار ۳۰ درصد از روستاهای کشور در این منطقه
- بعضی از جریانهای دائمی مثل زاینده رود ، سکونتگاههای فشرده شهری و روستائی را بوجود آورده است.

فصل سوم

کوچ نشینی در ایران

هدفهای آموزشی فصل سوم

- دانشجویان با مفهوم کوچ و کوچ نشینی و انواع آن آشنا می شوند.

- دانشجویان با عشایر ایران و قلمرو کوچ آنها آشنا می شوند.

- دانشجویان با شیوه زندگی کوچ نشینی آشنا می شوند.

ارکان عمده و اصلی زندگی و معیشت مردم ایران در گذشته

- دامپروری
- کشاورزی
- صنایع یدی روستایی
- برخی صنایع جدید شهری

قلمرو اصلی مطالعات جغرافیای انسانی

- مطالعه جغرافیای معیشت انسان
- کشف علل پیدایش و استمرار انواع معیشت
- تغییرات انواع معیشت در طول زمان

عوامل اصلی طبیعی محدودیت فعالتهای زیستی در یک مکان

- افزایش سریع و شدید درجه حرارت
- کاهش میزان رطوبت

در انواع بسیار بارز شناخته شده زندگی کوچ نشینی مبانی اکولوژیکی کوچ مبتنی بر

- تفاوت های زیستی دشت و کوهستان
- اختلاف شدید درجه حرارت دشت با کوهستان
- اختلاف شدید رطوبت و پوشش گیاهی بین دشت و کوهستان

- کوچ نشینان تابستان در کوهستان و زمستانها در دشتها
اتراق می کنند.

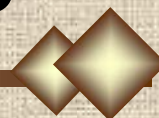

ویژگیهای اصلی فعالیتهای اقتصادی در معیشت کوچ نشینی

- موقعیت طبیعی مناطق کوچ نشینی اجازه فعالیت صرفا کشاورزی را نمی دهد.
- شرایط طبیعی اجازه تعلیف دامها در زمستان و تابستان را فراهم آورده است.
- تولیدات محصولات کشاورزی نهایتا در حد رفع نیازهای خانواده به گندم و جو است.
- کشاورزی در بین عشایر غالبا به صورت دیم است.
- کشت بیشتر بر روی زمینهای قشلاقی انجام می گیرد.

علل سادگی و سنتی بودن ابزار و شیوه کشاورزی در زندگی کوچ نشینی

-کوچ نشینی به زراعت بعنوان یک فعالیت فرعی و جانبی نگاه می کند.

-نیاز کوچ نشین به فعالیتهای کشاورزی در حد رفع نیازهای خود در طول سال است نه بیشتر.

-محیط زیست او با فعالیتهای دامداری سازگاری بیشتری دارد تا با کشاورزی

منابع اصلی قلمرو کوچ در ایران

- ارتفاعات زاگرس
- ارتفاعات البرز
- شمال شرق ایران
- شمال غرب ایران
- جنوب شرق کشور

قلمرو کوچ عشایر ایل سون (شاهسون)

دشت مغان و ارتفاعات سبلان

انواع کوچ و رابطه آن با شرایط طبیعی و اکولوژیک محیط

- کوچ عمودی حرکت بین کوه و دشت بصورت منظم در زمانهای خاص و پیروی از تغییرات اکولوژیکی محیط.
- کوچ افقی حرکت بین کوهستان و دشت بطور منظم صورت نمی گیرد بلکه حرکت در خرده نواحی اطراف به منظور استفاده از شرایط اکولوژیکی بهتر است.

سرزمین بالا گریوه لرستان

- این سرزمین در جبهه بیرونی زاگرس بین شمال شرق خوزستان و ناحیه لرستان قرار دارد.
- این ناحیه قلمرو کوچ نشینان است و دارای دو منطقه ییلاق و قشلاق است.

ویژگیهای جغرافیایی منطقه سردسیر بالاگریوه لرستان

- این منطقه کاملاً کوهستانی است و دارای اقلیم سرد است.

- ذخایر برف موجود در ارتفاعات و ذوب آنها در فصل تابستان باعث شکل‌گیری جریانهای دائمی در این منطقه شده است.

- ریزشهای جوی از اوایل مهر آغاز و تا پایان خرداد ماه ادامه دارد.

- ماههای خشک به ماههای تابستان محدود می‌شود.

ویژگیهای جغرافیایی منطقه گرمسیر بالا گریوه لرستان

-این منطقه از تپه ماهورها و دشت های صاف و بی درخت تشکیل شده است.

-ارتفاع این منطقه بین ۳۰۰ تا ۵۰۰ متر قرار دارد.

-اقلیم منطقه دارای زمستانهای ملایم و تابستانهای گرم می باشد.

محل استقرار عشایر بختیاری

- جنوب غرب ایران
- بین ارتفاعات زاگرس مشرف به شرق خوزستان و دشتهای پایکوهی آنها

محل ییلاق و قشلاق عشایر بختیاری

- ییلاق دامنه های شمالی زردکوه بختیاری
- قشلاق دشتهای دامنه های جنوبی زردکوه

هدفهای سالیانه عشایر بختیاری از کوچ و حرکت

- استفاده از درجه حرارت مناسب زیست در فصول مختلف
- استفاده از قابلیت‌های دو منطقه جهت کشت دیم
- گردآوری بلوط
- عادت
- ارزان بودن کالاهای مصرفی در گرمسیر

قلمرو اصلی کوچ افقی ایران

جنوب شرق ایران ناحیه بلوچستان

WWW*PNUJEB*COM

اهداف کوچ نشینان اسپکه در بلوچستان از جابجایی یا کوچ افقی

- کوچ به منظور تامین علوفه دام
- خرماخوری
- حرکت به دور چاه به منظور دوری از کثافت و آلودگی

قلمرو کوچ نشینان ترکمن صحرا از نظر اکولوژیکی

- منطقه جنگلی : دامنه های بیرونی کوههای البرز به سمت دشت گرگان
- منطقه جلگه ای: (بعد از جنگل به طرف شمال)
- منطقه جلگه ای - صحرائی : (اطراف رودخانه اترک و گرگان)

فصل چہارم

زندگی و معیشت روستایی

WWW*PNU*COM

هدفهای آموزشی

- دانشجویان با مفهوم روستا و روستانشینی آشنا می شوند.
- دانشجویان با انواع طبقه بندی روستاها آشنا می شوند.
- دانشجویان با انواع منابع آب مورد استفاده روستائیان آشنا می شوند.
- دانشجویان با انواع فعالیتهای اقتصادی و تاثیر آنها در شکل گیری روستاها آشنا می شوند.

مفهوم زندگی روستانشینی در مقایسه با کوچ نشینی

- زندگی یکجانشینی در مقابل زندگی کوچ نشینی قرار دارد.
- زندگی و معیشتی است که فاقد عنصر حرکت باشد.
- معیشت در محلی ثابت ، نه در قلمروی وسیع و مختلف
الاقليم تامین می شود.

روند تکاملی معیشت مردم ایران

- کوچ نشینی محض
- کوچ نشینی توأم با زراعت با تاکید بر اقتصاد دامپروری
- یکجا نشینی محض، مبتنی بر زراعت و اولویت یافتن فعالیتهای کشاورزی

تعریف اقتصاد روستایی و اقتصاد شهری

- اقتصاد روستایی، به مجموعه فعالیتهای اقتصادی جامعه روستایی و مردم آن گفته می شود.
- اقتصاد شهری، به مجموعه فعالیتهای اقتصادی متمرکز در شهر و دیگر مراکز غیر روستایی را دربر می گیرد.

تعریف روستا و روستانشینی

- روستا یا ده کوچکترین مرکز تجمع و حیات انسانی در کشور است.

- روستا یا ده کوچکترین مرکز انسانی که شخصیت اداری سیاسی یافته است.

- در حال حاضر از لحاظ آماری و در سرشماریهای رسمی ایران کلیه نقاطی که جمعیت آنها زیر ده هزار نفر است ده یا روستا نامیده می شود.

ویژگی برجسته ده روستا بعنوان راهنمایی برای برنامه ریزان

-تقسیمات سیاسی هر ده دقیقا منطبق بر تقسیمات طبیعی
و جغرافیایی است.

منابع آب روستاها

-منابع آب هر روستا تابع اقلیم حاکم بر آن مکان است
یعنی توان هیدرولوژیکی متناسب با توان خود بدان
بخشیده است.

اهمیت منابع آب در روستاها

- ظهور و تجمعات گیاهی حیوانی و انسانی
- محدودیت منابع آب در بخش داخلی فلات ایران و سواحی جنوب محدودیت رشد و توسعه تجمعات گیاهی ، جانوری و انسانی را به همراه داشته است.
- وابستگی وسعت روستاها از نظر کشاورزی، نسق و حتی جمعیت به مقدار آب موجود.

نسق

-پدیده ای است نشات گرفته از شرایط محیطی و مراد از آن ترتیب و نظم است که سکنه زارع در یک روستا جهت توزیع و تسهیم آب و زمین میان خود برقرار می کنند.

ریشه مهاجرت های روستایی

- ریشه مهاجرت های روستایی در محدودیت های طبیعی و اکولوژیکی است.
- اگر محدودیتها تعدیل شود مهاجرت های روستایی نیز تعدیل خواهد شد.

روند تکاملی معیشت در ارتباط است با

- شرایط طبیعی و ویژگیهای اکولوژیکی
- تکنولوژیهای رایج در دست انسان

عوامل محیطی موثر در شکل گیری سکونتگاههای روستایی

-منابع آب

-زمین قابل کشاورزی

-خاک مساعد

WWW*PNUWEB.COM

اهمیت توجه به مسائل محیطی

- بررسی همه جانبه جوامع روستایی بدون توجه بر شرایط محیطی بی ثمر بوده و مطالعه از دستیابی به علت واقعی مشکلات مسائل محروم می سازد.

رشد روستاها

- در پیدایش روستا آب در صدر و انسان بعد از عناصر آب و زمین قرار دارد .
- در رشد و توسعه روستاها انسان در صدر قرار گرفته است.

عواملی که باعث شکل گیری بخش عمده ای از مهاجرت های روستایی می شود

- افزایش و فشار جمعیت بر محیط
- ناتوانی تکنولوژی موجود در کشف منابع جدید
- محدودیت منابع طبیعی در مقابل جمعیت در حال افزایش

شکل گیری منظومه روستایی

-موقعیت مناسب یک روستا نسبت به روستاهای دیگر از نظر شرایط جغرافیایی ، ارتباطی و سایر شرایط مساعد دیگر باعث جذب امکانات می شود در نتیجه روستاهای دیگر را چون اقماری در بر می گیرد و منظومه روستائی شکل می گیرد.

نحوه شکل گیری بعضی از شهرها

با استقرار مراکز خدمات روستائی در روستای مرکز منظومه به لحاظ سهولت خدمت رسانی به اقمار منظومه روستای مورد نظر بیشتر توسعه یافته و با ادامه این وضعیت ممکن است چنین روستائی در طول تاریخ به شهر بزرگی تبدیل می شود.

علت کمی جمعیت در نواحی کوهستانی

-نواحی کوهستانی علی رغم باران و رطوبت فراوان به دلیل کمبود زمین زراعی و پائین بودن درجه حرارت جمعیت کمی را در خود جای داده است.

توسعه روستاها در نواحی دشتی و جلگه ای

توسعه روستاها در جلگه ها و دشتها تابع مسیر حرکت رودخانه ها، قناتها و شبکه های آبیاری منشعب شده از رودخانه ها است.

ضرورت طبقه بندی روستاها

شرائط محیطی متفاوت روستاها باعث شکل گیری اشکال مختلف معیشت می شود در نتیجه الگوی توسعه برای هر روستا متفاوت از روستاهای دیگر است در این صورت اصل طبقه بندی روستاها مطرح می شود.

بطور کلی رشد و توسعه روستاها مدیون دو دسته عوامل است.

عوامل طبیعی
عوامل انسانی

عوامل انسانی که در طبقه بندی روستاها اهمیت بیشتری دارد.

- تعداد جمعیت روستا
- وضعیت تفرق و تجمع آنها

WWW.PAMIR.COM

اهمیت نواحی کوهستانی در ارتباط با اسکان جمعیت

- تعدیل کننده درجه حرارت برای جمعیت شهری و روستائی
- نقش حفاظتی و امنیتی نواحی کوهستانی در مواقع ناامنی در گذشته

طبقه بندی روستاها بر اساس وضعیت زمین محل استقرار آنها

- روستاهای دشت و جلگه
- روستاهای کوهستان
- روستاهای کوهپایه
- روستاهای میانکوهی

تسهیلات و امکاناتی که زمینهای صاف و دشتی در اختیار روستاها قرار می دهند.

-سہولت در ارائه خدمات
-سہولت در ساخت راههای ارتباطی

WWW.PNUJEB.COM

قلمرو اصلی روستاهای کوهستانی در ایران

-منطقه غرب کشور به طور اعم و استان کردستان
بطور اخص

WWW*PNUMER*COM

طبقه بندی روستاها بر اساس منابع آب

- روستاهایی که منابع آب رودخانه استفاده می کنند.
- روستاهایی که از آب قنات استفاده می کنند.
- روستاهایی که از آب چاهها استفاده می کنند.
- روستاهایی که از آب باران استفاده می کنند .

قلمرو اصلی روستاهایی که وابسته به آب رودخانه ها هستند.

- جلگه های شمالی
- جلگه های جنوب غربی
- جبهه مرطوب غرب
- جبهه مرطوب شمال غرب

قلمرو اصلی روستاهای که از آب قنات استفاده می کنند.

سرزمینهای داخل فلات ایران

WWW*PNUJEB*COM

مناطق اصلی که دارای روستاهای پرجمعیت هستند.

- جلگه شمال ایران به دلیل وجود و پراکندگی آب موزون و مساعد بودن زمین
- جلگه خوزستان وجود آبهای جاری فراوان و خاک حاصلخیز.

تقسیم بندی روستاها بر اساس نوع فعالیت کشاورزی

- روستاهای که از طریق زراعت امرار معاش می کنند.
- روستاهای که از طریق دامداری امرار معاش می کنند.
- روستاهایی که از طریق باغداری امرار معاش می کنند.
- روستاهایی که از طریق صید امرار معاش می کنند.

یکی از موانع اصلی توسعه روستائی در ایران

مالکیت قطعات کوچک زراعی و پراکنده بودن آنها در سطح روستا برای یک مالک

فصل پنجم

شهر و شهرنشینی در ایران

هدفهای آموزشی فصل پنجم

- دانشجویان با مفاهیم شهر و شهرنشینی آشنا می شوند.
- دانشجویان با تاریخچه و وضعیت شهر و شهرنشینی در گذشته آشنا می شوند.
- دانشجویان با وضعیت فعلی شهرهای ایران و بنیادهای جغرافیایی شکل گیری و توسعه شهرها آشنا می شوند.
- با توزیع و پراکندگی شهرها و جمعیت شهری در دهه های اخیر آشنا می شوند.

عوامل اصلی محیطی که در پیدایش شهرها نقش داشته است

- آب و هوا
- وضعیت توپوگرافیکی
- ویژگیهای اکولوژیکی

علت تداوم زندگی کوچ نشینی در ایران

خشکی هوای ایران و محدودیت رطوبت در اکثر نقاط آن علت اصلی استمرار معیشت کوچ نشینی است.

عوامل اصلی شکل‌گیری شهرهای اولیه ایران

- عوامل سیاسی
- عوامل نظامی

WWW*PNUJEB*COM

اهداف اصلی شهرسازی در زمان حکومت هخامنشیها

- پی ریزی و شکل گیری نظام اداری منسجم
- تامین هدفهای نظامی

WWW*PNUJEB*COM

علل توسعه شهرنشینی در دوره اشکانیان

هدف عمده اشکانیان توسعه کشاورزی بود این امر موجب رونق داد و ستد و در نتیجه هسته اولیه بسیاری از شهرها در نتیجه رونق داد و ستد شکل گرفت.

طبقات ممتاز شدی در دوره ساسانیان

موبدان ، لشکریان ، دبیران ، پزشکان

WWW*PNUJIB*COM

تغییرات و دگرگونیهای شهرنشینی در دوره اسلامی

- از بین رفتن شهرهای خود فرمان
- حذف طبقات اجتماعی مبتنی بر امتیازات ویژه
- فرو ریختن دیوارهای شارستان
- پیوند شهر با محیط پیرامون

عناصر اصلی شهر اسلامی

- مسجد جامع
- بازار
- مدرسه

وضعیت فعلی شهر نشینی در ایران

- وضعیت فعلی شهرنشینی در ایران به مقدار زیادی متأثر از حوادث تاریخی و انقلابات حکومتی شده است.

بهترین عامل تغییر در نظام شهری در دوره معاصر

انقلاب مشروطیت نظام عشیره ای حکومت‌های ایرانی را برانداخت و قدرت ایلی را که حکمرانان حکومتی از آن برای ادامه و استمرار حکومت خود استفاده می کردند و با قرار دادن مرکز حکومت در شهر و بازوهای قدرت در ایل توسعه شهر را دچار رکود می کرد فرو ریخت و شهرها با تحول جدیدی روبه رو شدند .

عوامل رونق شهرنشینی در ایران پس از فروپاشی نظام ایلی، عشایری

- قدرت یابی سرمایه داران شهری
- ارتباط بویژه از نظر تجاری با جهان خارج
- سرمایه گذاری های خارجی در داخل کشور

عوامل مهمی که شهر و شهرنشینی را در دهه ۱۳۴۰ تحت تاثیر قرار داد

- اجرای قانون اصلاحات ارضی
- رها شدن روستائیان با مشکلات عدیده کشاورزی، پس از حذف بزرگ مالکان
- سپردن بیشتر سرمایه های شهری به دست مالکان بزرگ

پیآمدهای انقلاب اسلامی در ارتباط با شهر و شهرنشینی

- افزایش تعداد شهرها
- افزایش جمعیت شهرنشینی و پیشه گرفته تعداد جمعیت شهرنشینی بر جمعیت روستانشین در سرشماری 1365

عوامل طبیعی که پیدایش ، رشد و پراکندگی شبکه شهری ایران را تحت تاثیر ساخته است.

- جهت گیری خاص کوههای ایران
- تشکیل کویرها و بیابانهای مرکزی
- کوهستانی مطلق بودن نواحی غرب و شمالغرب
- عدم پراکندگی موزون منابع آب
- عدم یکنواختی اقلیم

علت کشیده شدن شهرها به ارتفاعات بلند در مناطق استوائی

گرما و رطوبت زیاد در نواحی استوائی باعث جذب جمعیت به نواحی کوهستانی و ایجاد شهر شده است.

عواملی که رشد شهرهای بندری در سواحل جنوبی را محدود کرده است

- عوامل نامساعد محیطی از قبیل گرما و رطوبت زیاد
- شرایط نامساعد تجاری و عدم ارتباط رسمی آنها با بازارهای برون مرزی

اهمیت عرض جغرافیایی در ارتباط با استقرار گسترش شهرنشینی

- عرض جغرافیایی تعیین کننده نوع تابش شعاع خورشید در سطح زمین و دریافت میزان حرارت مهم است.
- عرض جغرافیایی تعیین کننده طول شب روز است.

ارتباط عرض جغرافیایی با استقرار مراکز شهری

سرزمین ایران بین ۲۵ تا ۴۰ درجه عرض جغرافیایی قرار دارد.
ایران از نظر عرض جغرافیایی به سه قسمت ۵ درجه ای تقسیم شده است.
-تمرکز و جمعیت شهرها ارتباط تنگاتنگی با عرض جغرافیایی دارد.

وضعیت شهرهای ایران در عرض جغرافیایی ۲۵-۳۰ درجه

- بر اساس سرشماری رسمی که بیشتر از ۱۰ درصد جمعیت در عرض ۲۵-۳۰ درجه ساکن هستند.
- بر اساس سرشماری رسمی کمتر از ۱۵ درصد شهرهای کشور در عرض ۲۵-۳۰ درجه وضع شده اند.
- آمار فوق حکایت از ناموزونی استقرار شهرها و جمعیت بر اساس عرض جغرافیایی کشور دارد.

وضعیت عرضهای متوسط و بالا کشور از نظر استقرار جمعیت و تعداد شهرها

- هر چه به طرف عرضهای بالا حرکت کنیم بر تعداد جمعیت و تعداد شهرها افزوده می شود.
- شرایط مساعد محیطی عامل اصلی گسترش شهرها و افزایش جمعیت در عرضهای بالا شده است.

طبقه بندی شهرهای ایران بر اساس ارتفاع

- شهرهای واقع در ارتفاع ۰-۳۰۰ متر
- شهرهای واقع در ارتفاع ۳۰۰ - ۹۰۰
- شهرهای واقع در ارتفاع ۹۰۰ - ۱۵۰۰
- شهرهای واقع در ارتفاع ۱۵۰۰ - ۲۱۵۰
- شهرهای واقع در ارتفاع ۲۱۵۰ - به بالا

قلمرو شهرهای که در ارتفاع ۰ تا ۳۰۰ متر قرار دارد

- جلگه کم ارتفاع ساحلی شمال
- جلگه باریک ساحل خلیج فارس و دریای عمان
- جلگه و سرزمین خوزستان

روند توسعه شهرهای که در ارتفاع ۰ تا ۳۰۰ متر واقع شده اند در دهه های اخیر

- نسبت تعداد شهرها با رشد آرام افزایش پیدا کرده است.
- نسبت تعداد جمعیت ساکن روند رو به کاهش را نشان می دهد.

وضعیت شهرهای که در ارتفاع 300 تا ۹۰۰ متر واقع شده اند

آمار رسمی نشان می دهد که ارتفاعات واقع در بین ۳۰۰ تا ۹۰۰ متر از لحاظ شهرنشینی شرایط مناسبی را عرضه نمی کنند و تنها تعدادی شهرنما را می تواند در خود پرورش دهد. افزایش تعداد شهرها وزن آن را در شبکه شهرنشینی افزایش نمی دهد و این دفع لاقط تا زمانی که عوامل انسانی و تکنولوژی وارد میدان نشده ادامه خواهد یافت.

وضعیت شهرهای که در ارتفاع 900 تا ۱۵۰۰ متر واقع شده است

- بر اساس آمار سال ۱۳۶۵ ، ۶۶/۵۸ درصد جمعیت شهری کشور در ارتفاع ۹۰۰ تا ۱۵۰۰ ساکن بوده است.
درصد بالای ساکنین در این ارتفاع تایید کننده این مساله است که ارتفاعات فوق به لحاظ تعدیل درجه حرارت و دریافت رطوبت از جریانات اتمسفری و برخی شرایط غیر محیطی به ویژه تامین امنیت شرایط مساعدی را نسبت به بقیه ارتفاعات طبقه بندی شده برای گسترش شهرها عرضه می کند.

وضعیت شهرها در ارتفاعات بیشتر از ۲۱۵۰ متر

- فراتر از ارتفاع ۲۱۵۰ شرایط نامساعد اقلیمی وضعیت زمین امکان پیدایش و رشد شهرها را فراهم نمی آورد.
- بر اساس آمار ۱۳۶۵ حدود ۵/۱ درصد جمعیت کشور در شهرهای که در ارتفاع بالای ۲۱۵۰ واقع شده زندگی می کردند.

وضعیت تجمع تراکم شهرها در ارتباط با ویژگیهای طبیعی بویژه منابع آب

- در ایران تجمع شهرها به نقاطی کشیده شده که در آنجا بارندگی کافی و رطوبت مناسب وجود داشته و فعالیتهای انسان در زمینه های مختلف به ویژه کشاورزی میسر شده و رونق اقتصادی به پیدایش و رشد شهرها کمک کرده است .

نواحی جغرافیایی ایران که به خاطر تنگناهای طبیعی بویژه منابع آب از نظر شهرنشینی رشد و توسعه پیدا نکرده است

- نواحی مرکزی کشور
- نواحی شرقی و جنوب شرقی کشور
- پسکرانه های ساحل جنوبی کشور

ارتباط منابع آب با مورفولوژی شهرها

منابع آب مورفولوژی شهرها را به شدت تحت تاثیر قرار داده بطوریکه

- شهرها رودخانه را در ساحل رودخانه کشیده شده است.
- شهرها ساحلی در ساحل گسترش و توسعه پیدا کرده است
- شهرهای وابسته به قنوات از شبکه هدایت آب قنوات تبعیت کرده است.

راهکارهای که باعث تعدیل عوامل منفی محیطی در توسعه شهری می شود.

- اصلاح نظام اقتصادی و ایجاد سیاستهای تجاری نو
- ایجاد مراکز تجاری آزاد در سواحل جنوبی و تقویت نقش تجاری شهرهای سواحل جنوبی
- ایجاد شرکتهای جدید به منظور اسکان سرریز جمعیت شهرهای بزرگ

فصل ششم

الگوهای تراکم جمعیت

WWW.PNUJEB.COM

هدفهای آموزشی فصل ششم

- دانشجویان با مفهوم و اهداف جغرافیایی جمعیت آشنا می شوند
- با نقش عوامل محیطی در تراکم جمعیت آشنا می شوند
- دانشجویان با پراکندگی فضایی و منطقه ای جمعیت آشنا می شوند
- دانشجویان با بخشهای مختلف جمعیت (عشایری، روستا و شهری) و پراکندگی فضایی و منطقه ای آنها آشنا می شوند .

قلمرو مطالعه جغرافیایی جمعیت

- تأثیرات محیط بر روی جوامع انسانی
- تغییرات زیست محیطی نشأت گرفته از رفتار انسان با طبیعت که در تامین معاش و استمرار نقش دارد.
- سطح فرهنگ و درجه پیشرفت اقتصادی انسانها که قویا بر محیط تاثیرگذارده است .

رشته های علمی که بخشهایی از قلمرو مطالعاتی آنها با جغرافیای جمعیت ممکن است همپوشی داشته باشد.

- جمعیت شناسی
- جامعه شناسی
- انسان شناسی اجتماعی
- تاریخ

نحوه شکل گیری محیط اجتماعی

- انسان با زندگی گروهی خود محیطی به وجود می آورد که به محیط اجتماعی معروف است.
- پدیده‌های این محیط از روابط متقابل افراد به وجود می آید.
- پدیده‌های مولود این محیط ضمن اینکه نتیجه روابط مردم در زندگی گروهی آنها است برخود افراد جامعه تاثیر گذارده و آنها را در حدی که تناسب با پتانسیل خود است تحت تاثیر قرار می دهد.

پتانسیل اقلیم که بر تراکم جمعیت موثر است.

- درجه حرارت و تغییرات آن
- مقدار باران و رژیم آن

هدف کتاب جغرافیای انسانی ایران از طرح بحث جغرافیای جمعیت

-هدف مجموعه گفتارهای کتاب تعیین مقدار جمعیت ایران و تغییرات آن در طول تاریخ نیست. بلکه قصد مربوط کردن مراکز تفرق و تراکم جمعیت به بنیانهای محیطی و تبیین نقش شرایط اکولوژیکی ایران در ایجاد تجمعات انسانی است.

در کنار عوامل طبیعی چه عاملی باعث جذب و شکل مراکز جمعیتی شده است.

تکنولوژی در هر منطقه ای که با محدودیتهای طبیعی مواجه است وارد شده محدودیتهای محیطی را تعدیل نموده و نقاط پر جمعیتی را به وجود آورده است. لازم به توضیح است تکنولوژی نتوانسته سیمای کلی مناطق را تغییر دهد و جابجایی های اندک جمعیتی ناشی از تکنولوژی در داخل مناطق نمی تواند عنصر تغییر چهره کلی پراکندگی جمعیت ایران به حساب آید.

اهمیت البرز مرکزی در پراکندگی جمعیت

البرز مرکزی مشخصاً دو دنیای کاملاً متفاوت از لحاظ پراکندگی و تجمع جمعیت انسانی را از هم جدا کرده است. این دو بخش عبارت است بخش کویری ایران که پائین ترین جمعیت نسبی را به خود اختصاص داده توسط البرز مرکزی از جلگه های شمالی که پرجمعیت ترین نواحی ایران محسوب می شود را جدا نموده است.

ویژگیهای ارتفاعات شمال شرق کشور در ارتباط با استقرار جمعیت

- باز بودن ارتفاعات
- وجود دوره های متعدد و مستعد کشاورزی در میان نواحی کوهستانی
- وجود جریانات دائمی که منابع آب لازم برای کشاورزی و استقرار جمعیت در این ناحیه را بوجود می آورد.

ارتفاعات بخشهای از کشور که نقش اساسی در جذب رطوبت و تراکم جمعیت ندارد

در جنوب شرق کشور یعنی استان سیستان و بلوچستان
ارتفاعات وجود دارد که نقش چندانی در جذب رطوبت و
استقرار جمعیت ندارد

قلمرو بیابانهای کویری و ویژگیهای طبیعی آن

- کویرها 17 درصد مساحت کشور و ۱ درصد جمعیت را در خود جا داده است.
- کمی رطوبت، اختلاف درجه حرارت شدید، شوری خاک، پوشیده شدن زمین از شن های روان از ویژگیهای اصلی نواحی کویری است.

یکی از عوامل اصلی جذب جمعیت در نواحی کویری در دهه های اخیر

خطوط ارتباطی از جمله جاده ارتباطی مشهد - کرمان ، مشهد - یزد و مشهد - نائین باعث جذب جمعیت به حاشیه این جاده شده است.

مفهوم توزیع و پراکندگی منطقه ای جمعیت ایران

مراد از مناطق جمعیتی بخشهای مختلفی از کشور است که از لحاظ تعداد و پراکندگی جمعیت تفاوتهایی را نسبت به یکدیگر نشان می دهند.

شکل گیری شهرها در جلگه های ساحل شمالی کشور مدیون عوامل زیر است

- عوامل اداری
- عوامل سیاسی
- عوامل اقتصادی

تقسیم بندی مناطق جمعیتی ایران

- مناطق پر جمعیت
- مناطقى كه جمعیت از جمعیت متوسط برخوردار است.
- مناطق كم جمعیت

ویژگی مهم جلگه خوزستان از نظر تراکم جمعیت و جمعیت پذیری

جلگه خوزستان در قلمرو منطقه ای که دارای جمعیت متوسط است قرار دارد ولی با فعالیتهای عمرانی از جمله سد سازی و سرمایه گذاریهای که در خصوص شت صنعت شده این منطقه می تواند در آینده به منطقه متراکم جمعیت تبدیل شود.

هدف اصلی کتاب از طرح بحث مربوط به عشایر

- بررسی سیر تحول جمعیت عشایر کشور و دلایل
دگرگونی تعداد جمعیت عشایری که دقیقاً با بنیانهای
محیطی و جغرافیایی مرتبط است.

عواملی که می تواند معیشت کوچ نشینی را متحول کند

ورود تکنولوژی به جامعه عشایری میتواند حیات و زندگی کوچروان را متحول و بنیانهای اکولوژیکی محیط آنها را در جهت مطلوب و مناسب تعدیل کند و محیط را در ید قدرت آنها قرار دهد.

خروج از زندگی کوچ نشینی و ورود به زندگی یکجانشینی در جامعه عشایری به دلائلی یکسان نسبت چون ...

- در مرحله اول محدودیتهای محیط و بنیانهای اکولوژیکی هر مکان یکی نیست و از شدت و ضعفهای برخوردار است.
- در مرحله دوم سطح تکنولوژی و میزان استفاده از آن برای همه مردم کوچرو یکی نیست.

محروم ترین مناطق و گروههای کوچ نشین ایران

- سرزمین بلوچستان و عشایر بلوچ
- سرزمین ایلام و عشایری که در این استان وجود دارند.

WWW*PNUJEB*COM

عوامل کاهش جمعیت در روستاهای ساحل شمالی کشور

- اسکان زمینها توسط شهرنشینان
- تغییر کاربری زمینهای کشاورزی
- جنبه های گردشگری دریا و کوهستان در ساحل شمالی
- فاصله گرفتن درآمد کشاورزی از درآمد صنعت و خدمات

عوامل کاهش جمعیت روستائی در کردستان

- کوهستانی بودن منطقه
- شیب تند زمینها و ناهمواریهای فراوان
- عدم امکان توسعه زمینهای آبی
- عدم استفاده از تکنولوژی در زراعت

ریشه اصلی ناهنجاریهای اجتماعی و فرهنگی محیطهای روستایی

ناهنجاریهای اجتماعی و فرهنگی محیطهای روستائی ریشه در مسائل اقتصادی و محیطی نواحی روستائی دارد و یک محقق باید با این ریشه ها آشنا باشد.

علل افزایش جمعیت شهری در دهه 1345 تا 1355

- سیاستهای دولت مبنی بر افزایش نرخ زاد و ولد در شهرها
- ایجاد شهرکهای جدید
- مهاجرت گسترده روستائیان به شهرها

پیآمدهای دموگرافی (جمعیتی) مهاجرت‌های روستائی

- تفاوت‌های فاحش هرم جمعیت نواحی روستائی با نواحی شهری
- تفاوت زیاد نسبت جنسی و سنی جمعیت نواحی روستائی با جمعیت شهری